

OBRAVNAVA BESEDILNIH VRST V PRVEM LETNIKU GIMNAZIJE Z VKLJUČITVIJO INFORMACIJSKO- KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE IN BRALNIH UČNIH STRATEGIJ

Učni načrt za slovenščino v gimnaziji med ključne zmožnosti vseživljenjskega učenja vključuje tudi kompetenco učenje učenja; posebej izpostavlja njeno vrednost pri razvijanju zmožnosti tvorjenja govornih in pisnih neumetnostnih besedilih: učenje učenja spodbuja razumevanje in vrednotenje procesov sprejemanja in tvorjenja besedil. Obenem učni načrt spodbuja povezovanje sporazumevalne zmožnosti z uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije – tako se razvija posameznikova digitalna zmožnost (Poznanovič idr. 2008). Z modelom, ki ga predstavljamo v nadaljevanju, poskušamo pokazati, kako je mogoče šolsko obravnavo besedilnih vrst v prvem letniku gimnazije povezati z razvijanjem digitalne zmožnosti in z uporabo bralnih učnih strategij (učenje učenja).

Strategije, ki spadajo v polje učenja, pripomorejo h kritični refleksiji in osmišljanju pridobljenega znanja, obenem pa učence vodijo k razmisleku o tem, kako izboljšati svoje učenje, povečati njegovo učinkovitost, kako usmerjati proces lastnega učenja. Izbira strategije je odvisna od učne snovi, okoliščin in ciljev, ki si jih zastavimo v učnem procesu.

Učence že vrsto let učim uporabe različnih bralnih strategij, zdi se mi pomembno, da jih spoznajo čim več, tako da lahko po svoji presoji izberejo tisto strategijo, ki se jim zdi najbolj učinkovita v danih okoliščinah in ki najbolj ustreza njihovemu učnemu stilu, v gimnazijo namreč prihajajo učenci z že izdelanimi učnimi vzorci. Pomembno je, da jim pri uporabi teh

strategij pustimo dovolj ustvarjalne svobode in da jih spodbujamo h kritičnemu premisleku o njihovi uporabnosti. Bolj kot urjenje posameznih strategij oz. njihovih korakov se mi zdi pomembno, da si dijaki začnejo zastavljati vprašanja: *kako se učim, kako lahko izboljšam svoj način učenja, kaj bi bilo dobro spremeniti, kaj je vredno ohraniti.*

V prikazanem modelu obravnave besedilnih vrst sta vključeni dve bralni strategiji, in sicer strategija VŽN in Paukova strategija.

1.1 Strategija VŽN je kompleksna¹ bralna strategija (Pečjak 2002), uporabna je tako za samostojno delo kot za delo z vsem razredom, omogoča aktivnost vseh učencev, njeno uporabo lahko navežemo na učbeniška besedila in drugo delovno gradivo. Strategiji daje okvir tabela s tremi kolumnami, ki nakazujejo potek dela in vsebujejo tri vprašanja.

Kaj že vem? Kaj želim izvedeti? Kaj sem se naučil?

Strategija omogoča povezovanje starega znanja z novim, kar izboljšuje zapomnitev, s postavljanjem vprašanj dijak osmišlja učenje, povečuje se njegova motivacija za učenje. Strategija VŽN je uporabna je le za vsebine, o katerih imajo dijaki že predznanje.

Navodila za »uporabo« strategije VŽN

List v zvezku razdeli na tri stolpce, kot kaže gornja tabela.

Dejavnosti pred branjem

- Seznani se s temo izhodiščnega besedila.
- V prvo kolono zapiši že znane podatke o dani tematiki v obliki ključnih besed/besednih zvez.
- Postavi in zapiši konkretna vprašanja o tem, kaj bi si želel izvedeti iz besedila (druga kolona).

Dejavnosti med branjem

- V besedilu (po)išči odgovore na zastavljena vprašanja.
- Ključne informacije podčrtaj.

Dejavnosti po branju

- Zapiši odgovore na zastavljena vprašanja v tretjo kolono tabele.
- Preglej izhodiščne informacije (kolona 1) in ugotovi, ali so pravilne/skladne z na novo pridobljenimi informacijami.
- Ugotovi, ali si v besedilu našel tudi informacije, ki jih nisi predvidel. Zapiši jih v tretji stolpec.
- Ugotovi, ali si našel v besedilu odgovore na vsa zastavljena vprašanja. V nasprotnem primeru poišči odgovore v drugih virih.

1.2 Paukova strategija je dobila ime po avtorju Walterju Pauku; objavil jo je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Uporabljamo jo pri samostojnem delu z besedili, pri učenju iz učbenikov ali drugih virov. Strategi-

¹ Kompleksne bralne učne strategije so tiste strategije, ki vodijo učence skozi bralni proces; zajamejo dejavnosti pred branjem, med branjem in po njem (Pečjak 2002).

ja ima grafični okvir in vodi učenca pri iskanju bistvenih idej in pomembnih podrobnosti v besedilu, obenem pa mu olajša zapomnitev teh informacij (Pečjak 2002).

Navodila za »uporabo« Paukove strategije

Prazen list s črto razdeli na dve koloni.

L	D
Pomembne informacije	Ključne besede

Prvo branje besedila

- Besedilo pozorno preberi v celoti (če je krajše).
- Če je besedilo daljše, ga razdeli na smiselne dele.

Drugo branje in zapis pomembnih podatkov v levo kolono

- Še enkrat preberi besedilo/del besedila in podčrtaj bistvene ideje in pomembne podrobnosti (besede, besedne zveze, bistvene dele povedi).
- Podčrtane dele besedila zapiši (s svojimi besedami) v levi stolpec.

Zapis ključnih besed v desno kolono

- Ko končaš zapis v levi koloni, v desni stolpec zapiši le najpomembnejše ključne besede ali besedne zveze.

Ponavljanje

- List prepogni ali prekrij levo stran in s pomočjo desnega stolpca (ključnih besed/besednih zvez) ponavljaj snov.
- Če imaš težave, si pomagaj z zapisi na levi strani.
- Če ugotoviš, da ob izpisanih informacijah snovi ne moreš ustrezno obnoviti, lahko v levi ali desni stolpec dodaš še kakšno informacijo iz izvirnega besedila.
- Ponavljaj toliko časa, dokler snovi ne obvladaš.

3 Informacijsko-komunikacijska tehnologija in poučevanje besedilnih vrst

Za izvedbo tematskega sklopa morajo biti izpolnjeni tehnični pogoji: učenci kot učni pripomoček uporabljajo tablične računalnike, možna je tudi izvedba v računalniški učilnici, če za to ni možnosti, lahko posamezne učne situacije, za katere je potrebna raba računalnika, dijaki opravijo kot domačo nalogo.

Pričakovani dosežki: dijaki znajo uporabljati (tablične) računalnike, znajo dostopati do internetnih gradiv, e-gradiva znajo kritično ovrednotiti, ob srečevanju z nalogami v maturitetnih polah (tvorba besedilnih vrst) /e-gradivo/ se seznaniijo z maturitetnimi standardi znanja.

4 Obravnava besedilnih vrst

4.1 Uradni dopis

Uvodna motivacija

Motivacijski pogovor na temo pomembnosti obravnavane tematike: Z dijaki se pogovorimo o tem, v katerih življenjskih okoliščinah bi lahko uporabili znanje o uradnem dopisu.

- a) Dijakom ob zglednem besedilu v učbeniku predstavimo zgradbo uradnega dopisa in razločevalne značilnosti vseh treh besedilnih vrst: uradnega vabila, uradnega opravičila in uradne zahvale.
- b) Dijaki se preizkusijo v tvorbi uradnega vabila. Navodila za tvorbo besedila poiščejo na internetni strani RIC-a, do omenjene strani jim je omogočen dostop prek (tabličnih) računalnikov. Dobijo natančna navodila, kako po korakih pridejo do gradiva (v brskalnik vtipkajo www.ric.si, kliknejo na ikone SPLOŠNA MATURA, PREDMETI in SLOVENŠČINA, nato poiščejo ustrezno maturitetno polo (spomladanski rok 2005). Zatam v skladu z navodili napišejo besedilo. Njegovo ustreznost preverijo tako, da si ogledajo vzorčni primer v navodilih za ocenjevanje in v parih (drug drugemu) ocenijo besedilo po kriterijih, navedenih v navodilih za ocenjevanje. Svoje pisne izdelke primerjajo z vzorčnim besedilom in ugotavljajo pomanjkljivosti lastnih besedil (navodila za ocenjevanje /e-gradivo/). Svoje izdelke primerjajo tudi z izdelki sošolcev; nekaj besedil glasno preberemo.
- c) Podobno tvorijo uradno zahvalo, le da tokrat rešujejo nalogo iz maturitetne pole s poklicne mature (zimski rok, 2007 oz. febr. 2008 /e-gradivo/). Prej navedeni postopek ponovijo. Nazadnje ovrednotijo zahtevnost nalog, primerjajo težavnost naloge s splošne in s poklicne mature.

4.2 Predstavitve (osebe, kraja, predmeta/naprave, postopka)

- a) Dijakom predstavimo značilnosti vseh štirih besedilnih vrst, v učbeniku beremo vzorčna besedila in jih analiziramo glede na značilnosti (vsebinske, oblikovne in jezikovne).
- b) Tvorba besedil
 - Dijaki opravijo kratek intervju s sošolcem in o njem napišejo predstavitev. Nekaj besedil preberemo.
 - Na internetu poiščejo preverljive podatke o domačem kraju in napišejo objektivno predstavitev kraja. Navedejo tudi internetni vir. Nekaj besedil preberemo.
 - S pomočjo (tabličnih) računalnikov poiščejo navodila za tvorbo predstavitve predmeta/naprave v maturitetni poli (poklicna matura 2006, spomladanski rok) in svoje besedilo ocenijo v skladu z navodili za ocenjevanje (PM 2006, spomladanski rok /e-gradivo/), svoj izdelek primerjajo z vzorčnim – samostojno delo.
 - Domača naloga: na internetu poiščejo recept za svojo najljubšo jed in ga prepišejo, navedejo tudi vir (internetno stran), nato o pripravi iste jedi povprašajo mamo/babico in zapišejo kuharski recept po njenih navodilih.

4.3 Medijska besedila

Uvodna motivacija

Motivacijski pogovor v vlogi vzbujanja radovednosti in osebne pomembnosti obravnavane tematike za dijaka – pogovor z dijaki na temo mediji: privlačnost medijev, priljubljenost posameznih medijev, (ne)privlačnost medijsko obravnavanih tem, oddaje/portali/besedila idr., ki so predmet njihovega zanimanja, vpliv medijev na njihovo osebno življenje.

4.3.1 Besedilo ekonomske propagande

Uvod: pogovor o vlogi/pogostosti reklamnih besedil v medijih, vpliv reklamnih besedil na njihovo osebno življenje (motivacijski vidik: osebna pomembnost teme za dijaka).

Obravnavanje besedilne vrste po metodi VŽN

Predbralne strategije

Prvi korak: *Kaj že vem?*

Metoda omogoča priključitev že znanega, dijaki veliko vedo o reklamnih besedilih »iz prakse«, saj se z njimi srečujejo na vsakem koraku; spoznanje, da o obravnavani temi že marsikaj vedo, bo nanje delovalo motivacijsko in jim dalo samozavest pri spopadanju z učno snovjo.

Drugi korak: *Kaj želim izvedeti?* Vzbujanje radovednosti: dijake spodbudimo, da svoja pričakovanja/želje zapišejo v obliki vprašalnih povedi.

Branje

Tretji korak: *branje* izhodiščnega besedila

- a) Dijaki preberejo izhodiščno besedilo o značilnostih reklamnega besedila, učbenik *Na pragu besedila 1*, str. 92, 93.
- b) Dijaki preberejo primer reklamnega besedila, učbenik, str. 91.

Strategije po branju

Četrty korak: dijaki *odgovorijo na vprašanja* v učbeniku ob zgledu reklamnega besedila (str. 92), tako utrjujejo znanje, ki so ga pridobili ob branju prvega besedila (strategija za zapomnitev).

Peti korak: *Kaj smo se naučili?*

Dijaki v prebranem besedilu najdejo odgovore na zastavljena vprašanja. Izpišejo tudi informacije, po katerih se niso spraševali, pa so jih našli v besedilu. Če odgovorov na vsa vprašanja ne najdejo v izhodiščnem besedilu, jih poiščejo v drugih virih (samostojno iskanje informacij).

Domača naloga

- a) Dijaki poiščejo (internetni viri, tisk) zanimiva reklamna besedila, lahko tudi v tujih jezikih, in jih nato v šoli predvajajo/pokažejo sošolcem. Svojo izbiro znajo utemeljiti, navedejo merila, ki so jih vodila pri izboru. Dijaki vrednotijo prikazana besedila.
- b) Dijaki tvorijo reklamno besedilo; izdelek/storitev, ki bo predmet reklame, izberejo sami. Izbirajo med časopisno ali radijsko reklamo, pri kateri izkoristijo zvočne efekte. Svoje izdelke predstavijo. (Govorjena besedila posnamemo in jih predvajamo v razredu.)

4.3.2 Intervju

Dijaki samostojno preberejo besedilo o intervjuju v učbeniku *Na pragu besedila* (str. 77, 78). Bistvene informacije in pomembne podrobnosti o tej besedilni vrsti si poskušajo zapomniti s pomočjo Paukove strategije. Kot zgled intervjuja si preberejo besedilo v učbeniku (str. 75, 76) in poslušajo posnetek radijskega intervjuja (e-gradivo: delovni zvezek /irokus/, str. 79).

Dijaki tako usvojijo značilnosti intervjuja, jih spoznavajo ob konkretnih primerih, tako da bodo to znanje lahko uporabili pri tvorbi intervjuja.

Domača naloga

Za domačo nalogo napišejo osebnotni intervju; izberejo si lahko osebo iz medijskega sveta, npr. medijsko prepoznavne glasbenike, igralce, športnike, in napišejo »fiktivni« intervju, opravijo pa lahko pogovor z znano osebnostjo iz njihovega domačega kraja, z vrstnikom ipd. in na podlagi pogovora napišejo intervju.

Pri naslednji učni uri izberemo razredno komisijo (trije dijaki), ki pregleda izdelke, po svoji presoji izbere najboljšega med njimi in ga pošlje uredništvu šolskega časopisa za objavo.

4.3.2.1 Samoevalvacija po obravnavi medijskih besedil

Dijaki opravijo samoevalvacijo. Napišejo kratko refleksijo ob vprašanjih: Ali sem si zapomnil bistvene značilnosti intervjuja/ reklamnega besedila? Ali znam napisati dober intervju? Ali znam izdelati zanimivo reklamno besedilo? Kako lahko svoje znanje/veščine izpopolnim?

Nekaj refleksij preberemo.

4.4 Sklepni del ob koncu tematskega sklopa

Obravnavo tematskega sklopa končamo s pogovorom o smiselnosti/učinkovitosti rabe izbranih učnih strategij ob obravnavi besedilnih vrst, dijake spodbudimo k razmišljanju o prednostih in slabostih obeh izbranih strategij. Spodbudimo jih še k razmisleku o učinkovitosti rabe (tabličnih) računalnikov kot učnega pripomočka pri jezikovnem pouku.

5 Sklep

Obravnava besedilnih vrst je potekala po načelih celostnega pouka, dijaki so govorili, poslušali, brali in pisali, poleg sporazumevalne zmožnosti so razvijali številne druge, npr. digitalno zmožnost, kulturno in medkulturno, socialno, estetsko zmožnost, razvijali so ustvarjalnost, podjetnost in kompetenco učenje učenja.

V pogovoru po končani obravnavi tematskega sklopa so izrazili mnenje, da so si veliko snovi (in postopkov) zapomnili že pri učnih urah, ure slovenščine so bile bolj zanimive, dinamične in slikovite, koristno se jim je zdelo spoznavanje maturitetnih standardov znanja.

POVZETEK

Članek prikazuje obravnavo besedilnih vrst v povezavi z rabo bralnih učnih strategij in z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo. Začetni predstavitev dveh kompleksnih bralnih strategij, tj. strategije VŽN in Paukove strategije, sledi prikaz obravnave uradnega dopisa, predstavitve (osebe, kraja, predmeta/naprave in postopka) ter dveh medijskih besedil vse od uvodnih motivacij do domače naloge in samoevalvacije. Model obravnave izbranega tematskega sklopa je utemeljen na načelih celostnega pouka, dijakom kot učno orodje služijo (tablični) računalniki, kot učni pripomočki pa še maturitetna navodila/zgledi besedil/ocenjevalni napotki, učbenik, tisk ter internetni viri. V sklepu so predstavljena še mnenja dijakov o izpeljavi predstavljenega modela v šolski praksi.

Literatura

- Križaj Ortar, Martina idr., 2008: *Na pragu besedila 1*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.
- Pečjak, Sonja idr., 2002: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Poznanovič, Mojca idr., 2008: *Učni načrt. Slovenščina. Gimnazija*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.